

کیفیت زندگی و توسعه پایدار شهری (مورد مطالعه: منطقه ۳ شهر تهران)

سجاد محمد یارزاده

دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی گرایش اقتصاد و توسعه، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات،

تهران، ایران

مهرداد نوابخش*

استاد گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

علیرضا کلدی

استاد گروه جامعه‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران

نوع مقاله: پژوهشی

دریافت: ۱۳۹۸/۱۲/۱۹ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۲/۱۰

چکیده: در نیم‌قرن اخیر روند شهرنشینی در ایران سیر صعودی داشته و این روند رو به رشد جمعیتی و البته کالبدی شهر تهران، باعث شده تا مناطق مختلف پایتخت در ارائه خدمات شهری به همه اقشار و گروه‌ها در چارچوب اهداف توسعه پایدار با معضلات جدی روبه‌رو گردند. از این رو در این مطالعه منطقه ۳ تهران بر اساس شاخص‌های کیفیت زندگی و با تأکید بر رویکرد شکوفایی شهری مورد بررسی قرار گرفته است. در این بررسی از روش اسنادی جهت انجام مطالعات اکتشافی، تدوین مبانی نظری تحقیق به همراه تکنیک فیش‌برداری (فیش‌برداری الکترونیکی) بهره گرفته شد. داده‌های آماری تحقیق از سازمان‌های مختلف چون مرکز آمار ایران و شهرداری تهران گردآوری، طبقه‌بندی و تحلیل شدند و در نهایت از تکنیک SWOT جهت شناسایی نقاط قوت، ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات منطقه ۳، بهره گرفته شد. نتایج نشان دادند منطقه ۳ تهران علی‌رغم نقاط قوت از قبیل سرانه بالای فضای سبز، فضای آموزشی کافی، کیفیت و سهولت دسترسی‌ها برای ساکنان به فضاهای عمومی و راه‌های ارتباطی، با مشکلات جدی چون آمار بالای جرم و انواع آلودگی‌های صوتی و زیست‌محیطی به سبب وجود کاربری‌های فرامنطقه‌ای مواجه است.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار شهری، امید به زندگی، فضاهای عمومی، جرایم شهری، فضای آموزشی، منطقه ۳ شهر تهران

۱- مقدمه

داده‌های سرشماری‌های عمومی نفوس و مسکن نشان می‌دهند در نیم‌قرن اخیر روند شهرنشینی در ایران سیر صعودی داشته؛ به طوری که در سال ۱۳۹۰ جمعیت شهری ایران از مرز دوسوم کل جمعیت کشور فراتر رفته است (فتحی، ۱۳۹۴). همچنین طبق نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال ۱۳۹۵، استان قم با ۹۵/۲ درصد و استان تهران با ۹۳/۹ درصد، بیشترین میزان شهرنشینی کشور را به خود اختصاص داده‌اند (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۶). از جمله دلایلی که می‌توان برای بالا بودن میزان شهرنشینی در استان تهران بیان کرد توزیع نابرابر و ناعادلانه امکانات به دلیل عدم آمایش سرزمین و تمرکزگرایی شدید در پایتخت است (پورافکاری و همکاران، ۱۳۸۱). این امر موجب شده تا استان تهران به عنوان برخوردارترین استان کشور، رتبه اول را به خود اختصاص داده و به عنوان بزرگ‌ترین کلان‌شهر و مرکز سیاسی، اقتصادی، فرهنگی- آموزشی و بهداشتی- درمانی کشور، انبوهی از جمعیت خارج شده از روستاها و شهرهای کوچک را در خود جای دهد (یاسوری و همکاران، ۱۳۹۴). این مسأله شهر تهران را همچون بسیاری از شهرهای کشورهای در حال توسعه با مشکلاتی؛ از قبیل نرخ بالای بیکاری، کمبود مسکن مناسب، گسترش سکونتگاه‌های غیررسمی، آلودگی‌های زیست‌محیطی و عدم امکان توزیع عادلانه منابع و امکانات شهری مواجه کرده است که نباید از پیامدهای نامطلوب فرهنگی و اجتماعی این معضلات غافل شد (سیاف‌زاده و همکاران، ۱۳۹۲). در این راستا کیفیت زندگی در شهر تهران، از جمله مسائلی است که باید به طور جدی در مورد آن مطالعات کاربردی صورت گیرد؛ زیرا همه آنچه بیان شد مستقیم و در برخی موارد، غیرمستقیم سطح کیفیت زندگی ساکنان مناطق و محلات مختلف شهر تهران را تحت تأثیر قرار می‌دهند. کیفیت زندگی در یک شهر وابسته به سطح توانایی شهر در پاسخگویی به خواسته‌ها و نیازهای ذهنی، جسمی و روحی ساکنان

است و در واقع رویکرد کیفیت زندگی شهری، تلاشی در راستای تحقق شهر سالم و امکان‌سازی ارائه خدمات شهری مطلوب (اعم از خدمات بهداشتی، رفاهی- تفریحی، حفاظتی- ایمنی و فرهنگی) به همه اقشار و گروه‌ها در چارچوب اهداف توسعه پایدار می‌باشد (رهنمایی و همکاران، ۱۳۹۰) که در حال حاضر این امکان در شهر تهران با چالش‌های بسیاری مواجه است. در واقع می‌توان گفت یکی از ملزومات کیفیت زندگی، کیفیت محیطی است و شامل فاکتورهایی می‌باشد که بخشی از رضایت‌مندی انسان را از محیط تشکیل می‌دهند و با خود حس امنیت، حس آرامش و حس تعلق به مکان را به همراه می‌آورند (قالیباف و همکاران، ۱۳۹۰). پرافکت و گوردن^۱ (۱۹۹۲) کیفیت زندگی شهری را با مسائلی چون خوانایی محیط و حس تعلق تاریخی به مکان در ارتباط دانسته و این موضوع در آرا کوین لینچ^۲ (۱۹۸۱) نیز مورد توجه بوده است و در قالب محورهای اصلی کیفیت محیطی که شامل سرزندگی، معنی، تناسب، دسترسی، نظارت و اختیار و دو فوق معیار کارایی و عدالت می‌باشد، مطرح می‌گردد.

توجه به موضوع کیفیت زندگی در شهر تهران امری مهم در تحقق توسعه پایدار شهر تهران می‌باشد؛ زیرا توسعه پایدار انسانی، بهبود رفاه اجتماعی شهروندی، ارتقای سلامت عمومی و کیفیت زندگی از پیش شرط‌های توسعه پایدار شهری به حساب می‌آیند (نوابخش و فائقی، ۱۳۹۳). توسعه پایدار بر دو محور کلیدی؛ یعنی انسان و اکوسیستم استوار است و بر این اساس برنامه‌هایی که به منظور تحقق توسعه پایدار تدوین می‌گردند باید کیفیت زندگی انسان را ارتقا بخشند و در عین حال قابلیت زیست و تنوع کره زمین را حفظ نمایند (داوری‌نژاد مقدم و مبهوت، ۱۳۸۹). از این رو این تحقیق به بررسی شاخص کیفیت زندگی در منطقه ۳ تهران به عنوان یکی از مناطق توسعه‌یافته این شهر پرداخته است.

1- Profect & Gorden
2- Kevin Lynch

این منطقه در پهنه خود دو حوزه عملکردی تفکیک شده؛ شامل حوزه مسکونی (بافت ریزدانه) و حوزه خدمات فرامنطقه‌ای (بافت درشت دانه) را داراست. این منطقه به سبب برخورداری از امکانات و تسهیلات مطلوب، کاربری‌های فرامنطقه‌ای را به خود جلب کرده است که این امر مشکلات ترافیکی و آلودگی‌های صوتی و زیست‌محیطی را برای ساکنان این منطقه به همراه داشته است (مهندسین مشاور شاران، ۱۳۸۴)؛ لذا هدف این مطالعه شناسایی نقاط قوت و ضعف کیفیت زندگی و توسعه پایدار منطقه ۳ تهران بوده است. لازم به ذکر است در این مطالعه شاخص کیفیت زندگی به عنوان یکی از شاخص‌های طرح نوآورانه شکوفایی شهری برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد که در راستای توسعه پایدار شهرها مطرح گردیده مورد نظر قرار گرفته است و زیرشاخص‌های آن بر اساس این طرح نوآورانه، تعریف شده‌اند.

۲- پیشینه تحقیق

الف) پژوهش‌های خارجی

جونز^۱ (۲۰۲۱) در مطالعه‌ای به بررسی کاشت درختان شهری برای بهبود کیفیت زندگی شهری پرداخته است. وی در این تحقیق به این موضوع توجه نموده است که اگرچه شهرهای سراسر جهان، توسعه فضاهای سبز در مقیاس وسیع را در دستورکار دارند اما همچنان شکاف علمی در رابطه با تأثیرات آن بر کیفیت زندگی وجود دارد؛ لذا این موضوع را در شهر نیویورک مورد کنکاش قرار داده و نتیجه حاصل دلالت بر این امر داشته که پس از اجرای برنامه‌های جنگل‌کاری، سطح رضایت فردی از زندگی افزایش داشته و این مسأله پیامدهای مهمی برای سیاست جنگل‌کاری شهری جهانی به همراه دارد.

پیروزفر^۲ و همکاران (۲۰۱۹) در مطالعه‌ای، پیشگیری از جرم و جنایت در فضاهای شهری از طریق طراحی محیطی را بررسی کردند. آنها در تحقیقشان به این مسأله توجه داشته‌اند که برخی از نظریه‌های تبیینی، بر اختلالات اجتماعی متمرکز شده و به این موضوع اشاره دارند که اگر این اختلالات از جامعه حذف گردند، جرایم به طور جدی ریشه‌کن خواهند شد. هدف این مطالعه، درک بیشتر از دیدگاه دینفعان از مرکز شهر بریکستون در لندن می‌باشد و با استفاده از یک روش ترکیبی (مصاحبه و پرسشنامه) اثربخشی اصول مداخله کلیدی^۳ CPTED را در بریکستون مورد بررسی قرار دادند. تحقیق آنها نشان داد از زمانی که اقدامات مداخله‌ای در شهر بریکستون افزایش یافته، نرخ جرم و جنایت نیز کاهش یافته است. آنها همچنین به این نتیجه دست یافتند که بین طول مدت اقامت و ترس از جرم همبستگی مثبتی وجود دارد. همچنین روشی در درک امنیت بسیار مهم است.

هوگربروگ و بورگر^۴ (۲۰۱۸) به مطالعه رابطه سرمایه اجتماعی محله‌محور و رضایت از زندگی ساکنان با توجه به ناهمگونی ساکنان پرداخته‌اند. آنها با استفاده از پایگاه داده شهر روتردام هلند، ارتباط مثبت کوچک اما معناداری را بین سرمایه اجتماعی مبتنی بر محله و رضایت از زندگی پیدا کردند. نتایج نشان دادند سرمایه اجتماعی محله‌محور برای رضایت از زندگی ساکنان و انسجام اجتماعی ضرورت دارد. اگرچه طبق مطالعات آنها اهمیت سرمایه اجتماعی محله‌محور در میان گروه‌های مختلف چون بازنشستگان، افراد تحصیلکرده، افرادی که در رفاه زندگی می‌کنند، افراد مطلقه یا بیوه، متفاوت است.

² Piroozfar

³ Crime Prevention Through Environmental Design

⁴ Hoogerbrugge & Burger

1- Jones

کیفیت محیط اجتماعی، کیفیت محیط اقتصادی، کیفیت حمل و نقل و ارتباطات که برای هر کدام زیرشاخه‌هایی نیز تعیین گردید. پیدا کردن شغل رضایت‌بخش، با بالاترین میزان اهمیت در میان سایر موضوعات کیفیت زندگی شهری، تعیین گردید.

ب) پژوهش‌های داخلی

بندرآباد و خلیجی (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای عدالت اجتماعی در مناطق شهری تبریز را با رویکرد توسعه پایدار بررسی کردند. هدف از این تحقیق، شناسایی نحوه و چگونگی توزیع خدمات در مناطق شهر تبریز، تعیین معیارهای اصلی تعریف‌کننده سطح توسعه‌یافتگی عدالت اجتماعی و ارائه برنامه‌های تحرک‌بخشی به جریان عدالت اجتماعی بوده است. برای شناسایی ابعاد گوناگون عدالت اجتماعی در مناطق شهری تبریز با استفاده از آخرین آمار و اطلاعات مربوط به سال ۱۳۹۰، ۱۶ شاخص گوناگون در قالب چهار مؤلفه جمعیتی، کالبدی، آموزشی، بهداشتی و درمانی و در میان ۱۰ منطقه، مورد مطالعه قرار گرفت و نتایج آن با بهره‌گیری از مدل تحلیل خاکستری ارزیابی شد. نتایج نشان دادند توزیع امکانات و خدمات در مناطق مختلف شهر تبریز متوازن و هماهنگ نبوده و مناطق ۳، ۵ و ۶ از لحاظ برخورداری از مجموع امکانات و خدمات نسبت به سایر مناطق در رتبه‌های یک تا سه قرار دارند.

اکبری (۱۳۹۷) در مطالعه‌ای جامع ضمن بررسی شاخص‌های کیفیت زندگی و رفاه در جهان به علوم مرتبط با کیفیت زندگی نیز توجه داشته است. در این مطالعه عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی شهری شامل: رضایت فردی، محیط فیزیکی، محیط اجتماعی، اقتصادی-اجتماعی، فرهنگی، وضعیت سلامتی، شخصیتی و استقلال فردی می‌باشد. همچنین برای تعیین معیارهای اصلی کیفیت شهری به تئوری لینچ^۳ و معیارهای مورد نظر وی در تعریف تئوری شکل خوب شهر که دربرگیرنده معنی، کارایی، عدالت، نظارت،

جاسمی و محمد^۱ (۲۰۱۶) نقش هنر عمومی در چشم‌انداز شهرهای مالایی در راستای بهبود کیفیت زندگی را مطالعه کردند. آنها به بررسی پروژه‌های هنرهای عمومی در پنج شهر مالزی شامل پنانگ، ایپوه، کوالالامپور، شاه‌اعلم و جوهور پرداختند. نتایج نشان دادند که هنرهای عمومی در شهرها خیلی بیشتر از جوانب کالبدی می‌تواند بر کیفیت زندگی ساکنان تأثیر بگذارد؛ زیرا فرهنگ خاص را تجلیل می‌کند، تاریخ مکان را منعکس می‌نماید و امکانات بهتری برای عموم مردم فراهم می‌سازد. همچنین نتایج نشان دادند که تفاوت هنرهای عمومی به دلیل تفاوت در نیازهای مردم و قرارگاه آنهاست. از این رو نیاز است تا متخصصان شهری با هنرمندان حرفه‌ای و متخصصان هنرهای بصری با هم در تعامل بوده تا شرایط زندگی بهتر برای مردم فراهم گردد.

آلنگین^۲ و همکاران (۲۰۰۱) در پژوهشی با عنوان «رویکردی چندجانبه به کیفیت زندگی شهری»، این مفهوم را در شهر استانبول مورد بررسی و سنجش قرار دادند. هدف آنها از این مطالعه، مدلینگ کردن اولویت‌ها، انتظارات و نیازهای ساکنین شهر استانبول با استفاده از راهبرد چندجانبه بود. رویکرد پژوهشی آنها نیز رویکرد سنجش کیفیت زندگی شهری با استفاده از شاخص‌های عینی با حضور یک گروه متخصص (شامل متخصصان تمامی رشته‌های مرتبط با شهر) بود. هر کدام از متخصصان، ابعادی از کیفیت زندگی شهری که در شهر استانبول بیشترین اهمیت را داشت، تعیین کرده و سپس به منظور سنجش هر یک از این ابعاد، شاخص‌هایی را تدوین نمودند. در ادامه، گروه این ابعاد و شاخص‌ها را با رویکردی چندجانبه وزن‌دهی و ارزش‌گذاری کردند و میزان اهمیت هر کدام را در جهت بالا رفتن کیفیت زندگی شهری در شهر استانبول مشخص کردند. ابعاد مشخص شده عبارت بودند از: کیفیت محیط فیزیکی،

^۱ Jasmı & Mohamad

^۲

سرزندگی، تناسب و دسترسی می‌باشد استناد کرده است. در پایان به ارائه نتایج تحقیقات مؤسسه مرسر^۱ در سال ۲۰۱۷ اشاره شده و به استناد آن، رتبه کلان‌شهر تهران از نظر شاخص‌های کیفیت زندگی در جهان ۱۹۹ می‌باشد.

رحیمی و پازند (۱۳۹۶) در مطالعه‌ای با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به بررسی و ارزیابی شاخص‌های شهر سالم در شهر کرمان پرداختند. ابتدا با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای شاخص‌های شهر سالم بر اساس شاخص‌های معرفی شده از سوی سازمان جهانی بهداشت و تجربه چند کشور و همچنین پژوهش‌های مشابه انجام شده در ایران در این زمینه استخراج و در قالب پرسشنامه میان ساکنین و کارشناسان سازمان‌های مرتبط در شهر کرمان توزیع شد. جامعه آماری ۳۸۴ نفر تخمین زده شد. داده‌ها با استفاده از نرم‌افزار SPSS تجزیه و تحلیل شدند. نتایج این تحقیق نشان می‌دهد شهر کرمان از دیدگاه ساکنان و کارشناسان از جنبه‌های سلامتی، بهداشت عمومی، آسایش، و زیبایی شهر از استانداردهای شهر سالم فاصله دارد اما به لحاظ امنیت به استانداردهای شهر سالم نزدیک است. لذا محققان راهکارهایی را برای نزدیک شدن به استانداردهای شهر سالم ارائه کردند که برخی از آنها عبارتند از: تشکیل اداره سلامت در شهرداری شهر کرمان، نظارت و کنترل بهتر و مناسب‌تر شهرداری بر ساخت‌وسازها در شهر به خصوص در بافت فرسوده و مناطق حاشیه شهر، توزیع متناسب فضای سبز شهری در مناطق کرمان متناسب با توزیع جمعیت.

لطیفی و همکاران (۱۳۹۵) در تحقیقی به رتبه‌بندی مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار بر جرم‌خیزی شهری در منطقه ۱۷ شهر تهران با تمرکز بر رویکرد توسعه پایدار پرداختند. بر اساس نظر کارشناسان از میان ۲۴ عامل شناسایی شده، چهار عامل که دارای کمترین اهمیت بودند، حذف شدند و سپس برای رتبه‌بندی

عوامل، پرسشنامه‌ای تهیه و در بین افراد مختلف در منطقه ۱۷ به صورت تصادفی توزیع شد و داده‌های به‌دست‌آمده با استفاده از نرم‌افزار تحلیل شدند. عوامل اقتصادی به عنوان مهم‌ترین عوامل تأثیرگذار در جرم‌خیزی شهری شناخته شدند. در پایان بر مبنای یافته‌های پژوهش نقش دستگاه‌های دولتی از جمله شهرداری‌ها و نهادهای دولتی دخیل در امر مدیریت شهری مورد توجه قرار گرفت و گسترش تسهیلات شهری، توسعه زیرساخت‌های اقتصادی، گسترش آموزش‌های عمومی و فردی پیشنهاد شد.

تقوایی و صفرآبادی (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای، توسعه پایدار شهری و عوامل مؤثر بر آن را در شهرستان کرمانشاه بررسی کردند. هدف کلیدی آنان بررسی نقش مدیریت شهری در تحقق اهداف توسعه پایدار بوده است. آنها در تحقیقشان از روش کتابخانه‌ای و تکنیک پرسشنامه به منظور جمع‌آوری داده‌ها بهره‌برده و از روش کدگذاری و تحلیل عاملی برای شناخت عامل‌های اصلی اثرگذار بر پایداری شهری استفاده کرده‌اند. آنها در ارزیابی نتایج بر معنادار بودن رابطه مدیریت شهری و توسعه پایدار تأکید داشته و سلامت شهری را فاکتوری مهم در پایداری شهری با زیرشاخص‌هایی از قبیل: کاهش حوادث ترافیکی، خدمات بهداشتی، نظم در شهر، پاکیزگی شهر، امنیت جانی و مالی و ... مطرح نموده‌اند.

جاجرمی و محمدیارزاده (۱۳۹۰) در مطالعه‌ای ضمن تعریف مفهوم توسعه پایدار به ارائه ملاک‌های توسعه پایدار پرداخته‌اند. در این مطالعه از روش‌های ناپایدار در بهره‌برداری از اکوسیستم که نسل‌های آینده را برای بهره‌برداری از آن تهدید می‌نماید اشاره داشته و دلیل مطرح شدن مبحث پایداری را این موضوع دانسته‌اند. به اعتقاد آنها هر راه‌حلی که مبتنی بر اندیشه توسعه پایدار باشد باید بر سه رکن زیست‌محیطی، اجتماعی و اقتصادی استوار گردد. توسعه پایدار منشأ شادی، رضایت‌مندی فردی و جمعی است که اقدام برای آن شامل سه سطح می‌گردد: پیروی از عقل سلیم، کسب

کاهش نابرابری‌ها و آسیب‌های اجتماعی و افزایش رفاه مورد توجه سیاست‌گذاران اجتماعی قرار گیرد.

۳- مبانی نظری

از آنجا که مفهوم کیفیت زندگی، مفهومی چندوجهی است، مطالعه آن امری میان‌رشته‌ای تلقی می‌گردد و از این رو نظریه‌پردازان در حوزه‌های علمی مختلف در خصوص این مفهوم و شاخص‌های آن از گذشته‌های دور تا به امروز دیدگاه‌های متنوعی را بیان کرده‌اند. برای مثال کنکاش در آراء افلاطون، ارسطو و فارابی نشان می‌دهد، کیفیت زندگی ساکنان شهرها از آن زمان مورد توجه بوده و به عنوان شاخصی مهم در تعریف مدینه فاضله یا آرمانشهر در نظر گرفته می‌شده است. به اعتقاد پیرو فکوهی (۱۳۸۵)، ارسطو یکی از عالی‌ترین اهداف سکونتگاه‌های شهری را امکان ایجاد زندگی سعادت‌مند برای شهروندان می‌دانسته که منظور وی از زندگی سعادت‌مند حالتی بوده که شکوفایی فیزیکی، ذهنی و عاطفی را در یک شهروند به همراه داشته باشد. همچنین طبق نظر گنجی‌پور و همکاران (۱۳۹۳)، فارابی بالاترین هدف در زندگی بشر را رسیدن به سعادت مادی و معنوی می‌دانست که به وسیله تعاون در شهر و عدالت محقق می‌گردد. لذا نظریات فارابی در مورد مدینه فاضله بسیار آرمان‌گرایانه بوده و مدینه فاضله او مصداق اتوپیا در زبان انگلیسی است که توماس مور برای اولین بار آن را مطرح نمود. اتوپیا توماس مور سراسر خوشبختی است و در آن بی‌عدالتی وجود ندارد و تشکیلات اداری و سیاسی اتوپیا کاملاً دموکراتیک است (اکبری، ۱۳۹۷). بررسی این آراء، چشم‌انداز بسیار دوری از مفهوم توسعه پایدار شهری در قرن ۲۱ را به ذهن‌ها متبادر می‌سازد.

به اعتقاد اکبری (۱۳۹۷)، مطالعات در خصوص کیفیت زندگی نشان می‌دهد که تا دهه ۱۹۷۰ کیفیت زندگی با انگاره‌های مادی و پیامدهای رشد اقتصادی تعریف می‌شده است اما از دهه ۱۹۷۰ تا ۱۹۹۰ در

دانش و اطلاعات، به دست گرفتن ابتکار عمل. همچنین در این مطالعه، روابط میان فرهنگ‌های مختلف در خلال پدیده‌های مهاجرت گردشگری و مصرف را مورد توجه قرار داده و از نوعی بحران اجتماعی در نتیجه ابهام در تعریف گونه‌های جدید روابط و ساختارهای اجتماعی صحبت نموده‌اند.

عنابتانی (۱۳۹۲) به مطالعه تأثیر عملکرد مدیریت شهری بر ارتقای کیفیت زندگی شهروندان با بررسی شهر جدید گلپه‌هار پرداخته است. روش تحقیق وی تحلیلی - توصیفی بوده و داده‌ها به وسیله پرسشنامه گردآوری شده‌اند. نتایج تحقیق وی نشان می‌دهد رابطه معناداری بین عملکرد مدیریت شهری با کیفیت ذهنی و عینی زندگی شهری وجود دارد (با توجه به نظر شهروندان که از طریق پرسشنامه گردآوری شده)؛ لذا محقق راهکارهایی برای ارتقای کیفیت زندگی در شهر جدید گلپه‌هار ارائه داده که عبارتند از: گسترش روحیه شادی و امیدواری و اعتماد اجتماعی به واسطه مشارکت شهروندان، زیباسازی سیما و منظر شهری، ایجاد مراکز تفریحی و ورزشی، تقویت زیرساخت‌ها برای افزایش رضایت از زندگی در شهروندان و در نهایت ارتقای کیفیت زندگی آنان.

نوابخش (۱۳۹۱) کیفیت زندگی شهری و برخی از عوامل اجتماعی مؤثر بر آن را در شهر کرمانشاه مطالعه کرده است. نوع مطالعه، پیمایشی بوده و از تکنیک پرسشنامه برای جمع‌آوری داده‌ها استفاده شده است. بر اساس مبانی نظری تحقیق، دو بعد عینی و ذهنی برای کیفیت زندگی در نظر گرفته شد و برای هر بعد، مؤلفه‌هایی تعریف و بررسی شده است. نتایج حاصل از این مطالعه نشان داده که در بعد عینی سطح کیفیت زندگی در شهر کرمانشاه از متوسط پایین‌تر بوده است اما در بعد ذهنی، کیفیت زندگی شهروندان شهر کرمانشاه از سطح متوسط بالاتر بوده است. پیرو این تحقیق سرمایه-اجتماعی از مؤلفه‌های مهم در ارتقای کیفیت زندگی می‌باشد که باید در راستای برنامه‌های کاهش فقر،

نتیجه ظهور آثار منفی حاصل از رشد اقتصادی از یک طرف و پیدایش پارادایم توسعه پایدار شهری از سوی دیگر، کیفیت زندگی به مباحثی مانند: حفظ منابع طبیعی و محیط زیست نزدیک گردیده و در ادامه از دهه ۱۹۹۰ کیفیت زندگی بر سازه‌های اجتماعی تأکید نموده است. مهم‌ترین نظریه‌های دهه ۱۹۹۰ که در راستای ارتقای کیفیت زندگی ساکنان شهرها با رویکرد شهری- اجتماعی مطرح گردیده است عبارتند از: نظریه شهر قابل زیست (پرس مان، ۱۹۸۱)، نظریه شهر چندفرهنگی (ساندرهوک، ۱۹۸۸)، نظریه شهر سالم (دوهل، ۱۹۸۴)، نظریه شهر امن (اوک و تیزدل، ۱۹۹۷) و نظریه شهر دوست‌داشتنی (ناصر، ۱۹۹۸). همچنین در سال‌های اخیر رویکردهای مختلفی برای کاربردی نمودن مفهوم کیفیت زندگی و در راستای اهداف توسعه هزاره مطرح شده است که طبق نول (۲۰۰۲) این رویکردها عبارتند از: رویکرد اسکاندیناوی که توسط جان درینوسکی و ریچارد تیموس مطرح گردیده و بیشتر بر مؤلفه‌های عینی کیفیت زندگی توجه داشته است. دیگر رویکرد رویکرد امریکایی است، با تأکید بر شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی و نهایتاً رویکرد آلمانی، به عنوان رویکردی که ابعاد عینی و ذهنی کیفیت زندگی را با هم ترکیب نموده است.

به اعتقاد پیرو گارائو و پاون (۲۰۱۸)، کیفیت زندگی در مناطق شهری را می‌توان یک موضوع استراتژیک برای متخصصان شهری دانست و مجموعه فاکتورها و زیرفاکتورهایی را می‌توان برای توسعه پایدار در نظر داشت که یکی از فاکتورهای اصلی آن، کیفیت زندگی است که زیرفاکتورهای آلودگی صوتی ناشی از ترافیک شهری، آلودگی هوا، مسکن، زیست‌پذیری و پایداری فضاهای عمومی، وجود فضا خدمات و فعالیت‌ها و خدمات بهداشتی را شامل می‌گردد. در همین راستا نمی‌توان آموزش شهروندی را از کیفیت زندگی و توسعه پایدار شهری منفک نمود و آنرا نادیده انگاشت؛ زیرا براساس نظر آرایش و شیخی (۱۳۹۹)، بین آموزش

شهروندی و شاخص‌های توسعه پایدار شهری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. بر همین اساس توجه شهروندان به حوزه‌های فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و زیست‌محیطی قابل تأمل است. به عبارتی میزان تأثیر آموزش شهروندی در دستیابی به شاخص‌های زیست‌محیطی (به عنوان یکی از زیرشاخه‌های توسعه پایدار شهری) توجه بیشتر به نظافت عمومی شهر و روش‌های جمع‌آوری و تفکیک زباله و البته توجه هر چه بیشتر به حفظ و نگهداری فضاهای سبز شهری است. همچنین تأثیری که آموزش شهروندی در تشویق شهروندان برای مشارکت‌های اجتماعی و افزایش مسئولیت‌پذیری آنها دارد، غیرقابل انکار و از فاکتورهای مهم ارتقای کیفیت زندگی شهروندان و افزایش رضایتمندی آنها است.

همچنین طبق نظر لئولی (۲۰۲۰) اگر چه فضاهای سبز و پارک‌ها به عنوان یکی از شاخصه‌های کیفیت زندگی تعریف می‌شود و برای سلامت و تندرستی شهروندان ضروری هستند اما یکی از زیرفاکتورهایی که باید مورد توجه قرار گیرد، توجه به تفاوت‌های فرهنگی در ساماندهی آنهاست لذا از ضرورت‌های تحقق کیفیت زندگی ساکنان توجه به جنبه‌های غیرکالبدی (ویژگیهای جمعیتی و رفتاری) در برنامه‌ریزی‌های شهری می‌باشد.

یکی از به‌روزترین دیدگاه‌هایی که در راستای تحقق توسعه پایدار شهری و ارتقا کیفیت زندگی ساکنان شهرها مطرح شده، رویکرد شکوفایی شهری به عنوان یک رویکرد کل‌نگر و یکپارچه است. پیرو مطالعه محتشمی و همکاران (۱۳۹۵)، شکوفایی شهری نوعی ساخت و ساز اجتماعی است که به فعالیت‌های انسانی، کالبد می‌بخشد. شکوفایی به عمد و آگاهانه، در شرایطی بی‌طرفانه در هر زمان و مکانی، چه در مقیاس بزرگ و چه کوچک، شروع به ساخت و ساز می‌کند. این مفهوم بررسی می‌کند که شهرها چگونه می‌توانند تولید داشته باشند و از چه طریق مزایای این تولید می‌تواند به

شیوهای عادلانه بین شهروندان تقسیم شود. این تفکر متضمن رشد اقتصادی، حاکم بودن روابط اجتماعی، پایداری محیطی و کیفیت زندگی بهتر می‌باشد. بر اساس این رویکرد، شهرهایی که کیفیت زندگی را ارتقا می‌دهند سطح‌های بالاتری از موفقیت را تجربه خواهند نمود. شهرهای شکوفا خدمات ضروری اجتماعی از جمله تحصیلات، سلامتی، سرگرمی و امنیت را به نحو مطلوب ارائه می‌نمایند تا شهروندان را قادر سازند تمامی پتانسیل خود را با توسعه ظرفیت فکری توسعه بخشند. همین‌طور آنان را به سمت زندگی سالم و پربار سوق می‌دهند. (Bonaiuto et al., 2015).

۴- روش تحقیق

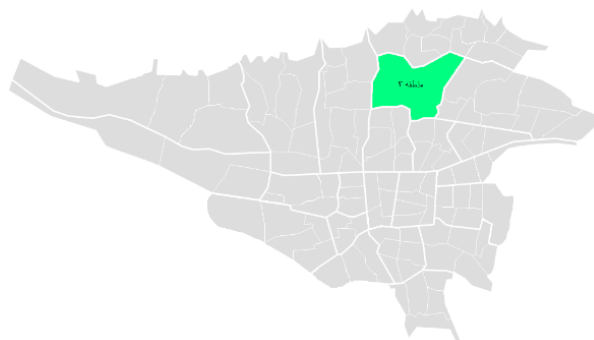
در این مطالعه استراتژی موردی مدنظر بوده است. تلیس (۱۹۹۷) ویژگی برجسته استراتژی موردی امکان انجام تجزیه و تحلیل‌های چندوجهی در آن است. از این رو استراتژی موردی زمانی که پژوهش عمیق و کل‌نگر مورد نیاز است یک استراتژی ایده‌آل و به صرفه می‌تواند باشد ضمن آنکه به محقق این امکان را می‌دهد که داده‌های مورد نیاز را از منابع اطلاعاتی مختلف بر حسب ضرورت به دست آورد که این امر اعتباربخشی داده‌ها را تسهیل می‌نماید. لذا تحقیق حاضر استراتژی موردی را برگزیده و به منظور گردآوری داده‌ها از روش اسنادی بهره گرفته است. در گام‌های آغازین این مطالعه روش اسنادی جهت انجام مطالعات اکتشافی، انتخاب چارچوب نظری تحقیق به همراه تکنیک فیش‌برداری (فیش‌برداری الکترونیکی) مورد بهره‌برداری قرار گرفت. در ادامه فرایند تحقیق از این روش به منظور جمع‌آوری داده‌های آماری از سازمان‌های مختلف چون مرکز آمار ایران و شهرداری تهران استفاده گردید. قابل ذکر است، به اعتقاد دایمون و هالووی (۲۰۰۵) از مزایای روش اسنادی این است که امکان فراتر رفتن از بازه زمانی و کاوش تفسیری پیرامون موضوع مورد مطالعه را برای محقق فراهم می‌سازد.

به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌های حاصل از اسناد و مدارک گردآوری شده و تحلیل وضع موجود منطقه ۳ از روش تحلیل راهبردی سوات استفاده شد. بر این اساس قوت‌ها، ضعف‌ها، فرصت‌ها و تهدیدها، شناسایی و راهبردهای مناسب شامل راهکارهای پیشنهادی برای استفاده مطلوب از نقاط قوت و بهره‌برداری از فرصت‌های پیش‌روی (SO) و راهکارهای اجرایی برای رفع نقاط ضعف و بهره‌برداری بهینه از فرصت‌ها (WO) ارائه گردید. همچنین در ادامه فرایند تحقیق راهبرد تنوع (ST) به منظور شناسایی مهم‌ترین نقاط قوت برای مقابله با تهدیدها و همچنین راهبرد تدافعی (WT) برای به حداقل رساندن نقاط ضعف و مواجهه با تهدیدها آورده شد.

محدوده مورد مطالعه

منطقه ۳ شهرداری تهران یکی از ۲۲ منطقه شهر تهران است که در پهنه شمال‌شرقی شهر واقع شده است. این منطقه از شمال با منطقه ۱، از شرق با منطقه ۴، از جنوب با منطقه ۶ و ۷، و از غرب با منطقه ۲، هم‌مرز و هم‌جوار است. پهنه منطقه ۳ مساحتی بالغ بر ۲۹۴۵ هکتار دارد و دارای ۶ ناحیه و ۱۱ محله است. در پهنه منطقه ۳ دو حوزه عملکردی تفکیک شده شامل حوزه مسکونی و حوزه خدمات فرامنطقه‌ای وجود دارند. حوزه خدمات فرامنطقه‌ای که بافتی درشت‌دانه دارد شامل دو مجموعه شهری است. در واقع، منطقه ۳ شهرداری تهران به علت موقعیت مکانی، سهولت دسترسی، برخورداری از مزیت نسبی داشتن بسیاری از امکانات و تسهیلات برتر شهری و ... شرایطی را داراست که موجب جلب بسیاری از کاربری‌های فرامنطقه‌ای و استقرار واحدهای فعالیتی در داخل منطقه شده است. مساحت اراضی کاربری‌های فرامنطقه‌ای و شهری که در منطقه استقرار یافته‌اند معادل ۵۰۹ هکتار می‌باشد. به جز خدمات فرامنطقه‌ای تقریباً مابقی اراضی منطقه ۳ تحت

پوشش حوزه مسکونی (شامل بلند مرتبه و کوتاه مرتبه) است (مهندسين مشاور شاران، ۱۳۸۴).

نقشه ۱- موقعیت منطقه ۳ در منطقه‌بندی جدید شهر تهران

منبع: (مهندسين مشاور شاران، ۱۳۸۴)

جدول ۱- جمعیت و خانوار در منطقه ۳ تهران

کاربری اراضی از کل مساحت ۲۹۴۵/۳ هکتاری منطقه ۳ شهرداری تهران						
خدمات مسکونی	فضای سبز	خدمات اداری	خدمات ورزشی	خدمات آموزشی و آموزش عالی	خدمات فرهنگی	خدمات مذهبی
۳۹/۲٪	۹/۴٪	۶/۵٪	۳/۹٪	۲/۵٪	۲/۲٪	۰/۱٪
خدمات تجاری	تاسیسات و تجهیزات شهری	مناطق نظامی و انتظامی	صنایع و حمل و نقل و انبارها	اراضی ساخته نشده و بایر	شیکه راهها	
۳/۴٪	۰/۷٪	۱/۶٪	۰/۹٪	۵/۵٪	۲۳/۲٪	

جمعیت و خانوار			
جمع	مرد	زن	خانوار
۳۱۴۱۱۲	۱۴۸۶۲۱	۱۶۵۴۹۱	۱۰۶۰۴۶

منبع: (سازمان فناوری و اطلاعات شهرداری تهران، ۱۳۹۰)

جدول ۲- کاربری اراضی منطقه ۳ تهران

۵- یافته‌های تحقیق

امید زندگی در بدو تولد

امروزه یکی از معیارهای بررسی روند حرکت شهرها به سوی توسعه پایدار ارزیابی برنامه نظام سلامت و تعیین اولویت‌های مداخلات لازم برای کنترل بیماری‌ها و ارتقای سلامت به واسطه پارامترهایی چون امید به زندگی در بدو تولد می‌باشد. طبق مطالعه سازمان بهداشت جهانی (۲۰۰۲)، امید به زندگی در بدو تولد یکی از شاخص‌های سلامت جامعه است که در کنار شاخص‌های درآمد سرانه، تولید ناخالص ملی و میزان تحصیلات مطرح می‌گردد. همچنین بر اساس برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد (۲۰۱۱-۲۰۱۲) امید به زندگی در بدو تولد، یکی از زیرشاخص‌های کیفیت زندگی است که برای تحقق شکوفایی شهری در نظر گرفته می‌شود و منظور از امید به زندگی میانگین

سال‌هایی است که انتظار می‌رود یک نوزاد زندگی کند، مشروط بر نرخ مرگ‌ومیر در یک سن خاص و یک دوره زمانی مشخص. به عبارتی امید به زندگی در بدو تولد متوسط سال‌هایی است که انتظار می‌رود شخص از هنگام تولد زندگی کند و به طور عمده از شرایط اجتماعی و ویژگی‌های ژنتیکی فرد تأثیر می‌پذیرد. این شاخص نشان می‌دهد که هر یک از افراد متعلق به یک نسل معین تا پایان زندگی به طور متوسط چند سال عمر خواهند کرد (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۷). قابل ذکر است نرخ امید به زندگی در بدو تولد برابندی از عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی در نظر گرفته می‌شود و از این رو آن را به عنوان نماگر اصلی سلامت یک جامعه در نظر می‌گیرند (طاهری بازخانه و همکاران، ۱۳۹۴).

جدول ۳- امید به زندگی در بدو تولد در منطقه ۳ تهران در سال ۱۳۸۹

امید به زندگی		
مرد و زن	مرد	زن
۷۷/۷	۷۵/۹	۷۹/۵

منبع: (مخیری و همکاران، ۱۳۹۴)

همانطور که در جدول آمده است امید زندگی در بدو تولد برای مردان در منطقه ۳ تهران عبارت است از ۷۵/۹ سال و برای زنان در منطقه ۳ تهران به قرار ۷۹/۵ بوده است. همانطور که مشخص است میزان امید به زندگی در زنان بیشتر از مردان است. طبق آمارهای منتشر شده توسط مرکز آمار ایران در طی سه دهه اخیر به سبب ارتقای سطح بهداشت و دسترسی بهتر شهروندان به خصوص مادران به امکانات و خدمات بهداشتی امید به زندگی افزایش داشته است. در گذشته امید به زندگی در زنان به سبب خطرهای بارداری و زایمان بسیار پایین بوده است که امروز به سبب دسترسی به امکانات و خدمات بهتر نرخ مرگ‌ومیر در اثر زایمان کاهش داشته و البته افزایش آگاهی و توسعه

تکنولوژی‌های پزشکی و داروسازی و ... در این رابطه غیرقابل انکار است.

میزان مرگ‌ومیر

یکی دیگر از شاخص‌های ارزیابی سطح سلامت و جایگاه جوامع در رسیدن به اهداف توسعه پایدار، میزان مرگ‌ومیر نوزدان است که در رابطه نزدیکی با سطح دسترسی به خدمات و امکانات بهداشتی، میزان سواد والدین و شرایط اقتصادی و رفاهی خانواده دارد (خلخالی و همکاران، ۱۳۸۳). طبق داده‌های به دست آمده میزان مرگ‌ومیر در منطقه ۳ تهران در سال ۱۳۸۹ برابر است با ۱۳۸۳ مورد و در سال ۱۳۹۰ برابر است با ۱۴۷۴ مورد که این آمارها افزایش مرگ‌ومیر را طی یکسال در این منطقه نشان می‌دهند. همچنین طبق آمار حاصله، میزان

عنوان نشانه‌ای از بهبود نظام سلامت، خدمت‌رسانی بهداشتی- درمانی جامعه به زنان و کودکان، توانمندسازی والدین برای مراقبت از نوزادانشان قلمداد گردد.

مرگومیر در هر دو سال در مردان بیشتر از زنان بوده اما مرگومیر نوزادان در سال ۱۳۹۰ در مقایسه با سال ۱۳۸۹ کاهش چشمگیری داشته است. با در نظر داشتن موارد بیان شده، کاهش مرگومیر نوزادان می‌تواند به

جدول ۴- میزان مرگومیر در سالهای ۱۳۸۹ و ۱۳۹۰ در منطقه ۳ تهران

کلاس دایر				مدرسه			
جمع	متوسطه	راهنمایی	ابتدایی	جمع	متوسطه	راهنمایی	ابتدایی
۲۰۵۸	۸۸۷	۳۲۰	۸۵۱	۲۷۸	۱۱۰	۷۳	۹۵

منبع: (سازمان فناوری و اطلاعات شهرداری تهران، ۱۳۹۰، ص ۳۷۸)

آمار مدارس و کلاس‌های دایر در منطقه ۳ تهران گردآوری گردید که طبق آن آمار منطقه مذکور شامل؛ ۹۵ مدرسه ابتدایی ۷۳ مدرسه راهنمایی و ۱۱۰ مدرسه متوسطه در سال ۱۳۹۲ است و تعداد کلاس‌های هر مقطع به ترتیب عبارتند از: ۸۵۱، ۳۲۰، ۸۸۷. طبق آمار به‌دست آمده مجموع کلاس‌های دایر در مقطع ابتدایی در سطح شهر تهران عبارت است از: ۲۰۲۹۸ در مقطع راهنمایی ۷۰۸۴ و در مقطع دبیرستان ۱۴۱۶۸ (بدون احتساب مناطق ۲۰ و ۲۱). با در نظر داشتن این آمار می‌توان گفت ۴/۱ درصد کلاس‌های ابتدایی، ۴/۵ درصد کلاس‌های راهنمایی و ۶/۲ درصد کلاس‌های متوسطه شهر تهران در منطقه ۳ واقع گردیده‌اند.

سواد و آموزش

توسعه آموزش و پرورش در ارتباط تنگاتنگی با ارتقای نیروی انسانی آموزش‌دیده (سرمایه انسانی) و همچنین توسعه علوم، صنایع بزرگ و کوچک، توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است. از این رو یکی از مهم‌ترین اقداماتی که کشورها به‌خصوص کشورهای درحال توسعه باید مورد توجه قرار دهند سرمایه‌گذاری در توسعه فضاهای آموزشی و تربیت نیروی انسانی ماهر و متخصص می‌باشد. اصولاً برای تحقق توسعه در یک جامعه باید پایه‌های فکری توسعه را در جامعه تحکیم بخشید و در پی تأمین نیروی انسانی واجد شرایط برآمد (پرنده و احمدی، ۱۳۹۶). بر این اساس در این مطالعه

جدول ۵- آمار مدرسه و کلاس دایر در منطقه ۳ تهران

جمع	متوسطه	راهنمایی	ابتدایی
۴۳۵۳۱	۱۶۵۱۶	۷۲۴۵	۱۹۷۷۰

منبع: (سازمان فناوری و اطلاعات شهرداری تهران، ۱۳۹۲)

جدول ۶- آمار دانش آموزان (بدون بزرگسال) در منطقه ۳ تهران

سال ۱۳۹۰				سال ۱۳۸۹			
جمع	نوزاد	مونت	مذکر	جمع	نوزاد	مونت	مذکر
۱۴۷۴	۴	۶۷۶	۷۹۴	۱۳۸۳	۲۴	۶۰۴	۷۵۵

منبع: (سازمان فناوری و اطلاعات شهرداری تهران، ۱۳۹۲)

جرایم شهری

امنیت در لغت به معنای نداشتن دلهره و دغدغه است؛ از این رو از دیرباز به عنوان مهمترین مسأله انسان‌ها مطرح بوده است. از زمان انسان‌های اولیه، امنیت به عنوان اساسی‌ترین رکن زندگی پس از آب و غذا شناخته می‌شده است. آبراهام مازلو؛ روان‌شناس انسان‌گرا ضمن اولویت‌بندی نیازهای اساسی بشر به ترتیب اهمیت، بلافاصله پس از نیازهای فیزیولوژیک، نیاز به امنیت را در ردیف بعدی قرار داده و سایر نیازهای انسانی را علی‌رغم ضرورت غیرقابل انکار آنها در اولویت‌های بعدی در نظر گرفته است. زیرا وی بر این اعتقاد بوده که در غیاب امنیت و آرامش خاطر، چنین نیازهای انسانی، مفهوم و معنی پیدا نخواهند کرد (حاتمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۲). به همین علت رویکرد شکوفایی شهری مسأله امنیت را به عنوان یکی از مولفه‌های کیفیت زندگی مورد توجه قرار داده و به‌واسطه

سنجش میزان قتل و سرقت، در جامعه آن را ارزیابی می‌کند. رویکرد شکوفایی شهری برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد (۲۰۱۳-۲۰۱۲)، شهر شکوفارا شهری می‌داند که از بالاترین سطح امنیت به‌واسطه کمترین میزان جرایم شهری چون میزان سرقت و قتل برخوردار باشد و در این خصوص به نقش فقر و کمبود حقوق بشر نیز توجه می‌نماید. هر چه میزان نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی در یک جامعه بیشتر گردد به موازات آن نرخ جرم، جنایت و آسیب‌های اجتماعی به سبب افزایش نرخ بیکاری، فقر، حاشیه‌نشینی، کاهش اعتماد، کاهش مشارکت، کاهش انسجام و وحدت اجتماعی افزایش یافته و ضریب امنیت کاهش خواهد یافت. لذا می‌توان توجه رویکرد شکوفایی شهری را به مقوله فقر و رابطه آن با افزایش جرایم به خوبی درک نمود.

جدول ۷- جرایم شهری در منطقه ۳ تهران در سال ۱۳۸۹

جرایم شهری				
قتل	نزاع‌های فردی و جمعی	سرقت	جرم علیه اموال و مالکیت	مفاسد اجتماعی
۶	۱۷۹۱	۳۷۹۶	۳۸۷	۶۶۶

منبع: (شماعی و همکاران، ۱۳۹۲)

طبق تحقیق انجام شده و آماری که توسط شماعی و همکاران (۱۳۹۲) از میزان جرایم شهری در منطقه ۳ تهران سال ۱۳۸۹ منتشر شده است بیشترین جرایم در منطقه ۳ تهران مربوط به سرقت است. طبق مرتن (۱۳۷۶) افزایش سرقت در یک جامعه زمانی افزایش می‌یابد که جامعه تأکید زیادی بر روی دارا بودن ثروت مادی داشته اما فرصت‌های قانونی (مشروع) دستیابی به این ثروت با محدودیتهای بسیاری مواجه باشد. نکته دیگر آنکه منطقه ۳ شهرداری تهران به علت موقعیت مکانی، سهولت دسترسی، برخورداری از مزیت نسبی داشتن بسیاری از امکانات و تسهیلات برتر شهری و ...

شرایطی را داراست که موجب جلب بسیاری از کاربری‌های فرامنطقه‌ای و استقرار واحدهای فعالیتی در داخل منطقه و نهایتاً مخاطبان مختلفی از نقاط مختلف شهر تهران است که این امر کیفیت نظارت اجتماعی را کاهش و افزایش جرم را افزایش می‌دهد. پیرو فوکویاما (۲۰۰۰) افزایش جرم در یک جامعه نشان از پایین بودن سطح سرمایه اجتماعی است.

فضاهای عمومی

تلاش‌هایی که در راستای توسعه پایدار در مناطق شهری صورت می‌پذیرد اغلب بر روی فاکتورهایی که بر سلامتی و رفاه ساکنان تأثیر می‌گذارند، تمرکز دارند.

آمارها نشان می‌دهند که این منطقه از مجموع ۵۵ بازار محله‌ای در شهر تهران (سالنامه آماری شهر تهران، ۱۳۹۰) تنها ۲ بازار محله‌ای را در بر گرفته و نیز از مجموع ۲۱۲ بازار روز که در شهر تهران وجود دارد، تنها ۴ مورد در منطقه ۳ واقع شده‌اند. پیرو تحقیق آرام و همکاران (۱۳۹۷)، بازارهای محله‌ای و روز در عین آنکه امکان سهولت دسترسی ساکنین محلات مختلف در یک منطقه را به کالاهای ضروری فراهم می‌سازند، زمینه تعامل اجتماعی و تقویت سرمایه اجتماعی را بین ساکنین یک محله تسهیل می‌نماید که این امر با بهبود حس تعلق به مکان و افزایش حس مسئولیت‌پذیری در ساکنان همراه خواهد بود.

یکی از مواردی که مورد توجه متخصصان در مسیر توسعه پایدار می‌باشد، پارک‌های شهری هستند که قادرند سلامت جسمانی و روانی شهروندان را تحت تأثیر قرار دهند (Larson et al., 2016). بر این اساس، طبق آمار به دست آمده و مقایسه‌های انجام شده، منطقه ۳ تهران به لحاظ برخورداری از پارک‌های عمومی از مناطق نسبتاً برخوردار شهر تهران شناخته می‌شود. در منطقه مذکور به طور کلی ۱۲۶۰۶۸۹ مترمربع پارک عمومی (به تعداد ۸۶) تا پایان سال ۱۳۹۰ وجود داشته است که ۴۲ مورد از پارک‌ها (۴۸.۸ درصد) بین ۱۰۰۰ تا ۵۰۰۰ مترمربع و ۳ مورد از پارک‌ها (۳.۴ درصد) بیش از ۱۰۰۰۰۰ مترمربع مساحت داشته‌اند. همچنین در مورد میادین و بازارهای روز در منطقه ۳ تهران بایستی گفت،

جدول ۸- پارک‌های عمومی منطقه ۳ تهران تا پایان سال ۱۳۹۰

پارک‌های عمومی (واحد: مترمربع)									
کمتر از ۱۰۰۰		از ۱۰۰۰ تا ۵۰۰۰		از ۵۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰		از ۱۰۰۰۰ تا ۱۰۰۰۰۰		بیش از ۱۰۰۰۰۰	
تعداد	مساحت	تعداد	مساحت	تعداد	مساحت	تعداد	مساحت	تعداد	مساحت
۱۳	۹۷۰۴	۴۲	۹۴۰۶۰	۱۵	۱۰۲۱۰۶	۱۳	۲۶۳۹۱۹	۳	۷۹۰۹۰۰

منبع: (سازمان فناوری و اطلاعات شهرداری تهران، ۱۳۹۰)

جدول ۹- تعداد و مساحت میادین و بازارهای روز در منطقه ۳ تهران در سال ۱۳۹۰

بازارهای محله‌ای	تعداد میادین بازارهای روز	مساحت میادین و بازارهای روز (مترمربع)
۲	۴	۵۰۵۰

منبع: (سازمان فناوری و اطلاعات شهرداری تهران، ۱۳۹۰)

فضاهای سبز

زیرشاخص فضای سبز سرانه درمورد مقدار فضای جغرافیایی که هرمنطقه از شهر به فضای سبز اختصاص داده توجه دارد زیرا فضای سبز پایداری محیطی را تولید و فضاهای سالم را برای ساکنان شهرها مهیا می‌سازد. از این رو یک شهر شکوفا به دنبال افزایش فضای سبز

سرانه جهت داشتن کیفیت بهتر هوا و ارتقاب کیفیت زندگی شهروندان می‌باشد (برنامه اسکان بشر سازمان ملل متحد، ۲۰۱۱-۲۰۱۲). ساکنانی که دسترسی به سطح بیشتری از فضای سبز در شعاع یک تا سه کیلومتری محل زندگی خود دارند از سلامت جسم و روان بهتری برخوردار خواهند بود. همچنین بر اساس

مطالعات انجام شده فضای سبز نقش مهمی در شکل‌گیری پیوندهای اجتماعی و در نتیجه تقویت انسجام اجتماعی میان ساکنان یک محله دارد. فضاهای سبز شهری براساس کارکردهای متنوع خود، نقش برجسته‌ای در ارتقای کیفیت زندگی شهروندان ایفا می‌کنند و از این رو عامل کلیدی در شکل‌گیری شهر پایدار هستند. به طور کلی می‌توان گفت فضاهای سبز به خصوص بوستان‌ها به دلیل توانایی‌شان در جذب شهروندان و ایجاد حس آرامش همراه با رضایت‌مندی در آنها حائز توجه در برنامه‌ریزی‌های شهری بوده و چنانچه حاکمان شهری به دنبال ارتقای سطح سرمایه اجتماعی، افزایش حس تعلق مکانی در ساکنان، کاهش جرایم و خشونت‌های شهری و نهایتاً افزایش سلامت عمومی جامعه هستند بایستی در این خصوص سرمایه‌گذاری‌های لازم را مبذول دارند (مصلحی و همکاران، ۱۳۹۳).

طبق داده‌های جمع‌آوری شده مجموع مساحت فضای سبز درون شهری (پارک‌ها، میداين، رفیوژ، درختکاری معابر، جنگل‌کاری درون شهری و لچکی) در منطقه ۳ تهران عبارت است از: ۴۶۵۱۷۱۴ مترمربع که

با احتساب جمعیت این منطقه (در سال ۱۳۹۰) به قرار ۳۱۴۱۱۲ نفر، می‌توان گفت سهم هر فرد از مساحت فضای سبز منطقه ۳ تهران عبارت است از ۱۴.۸. پیرو گزارش سازمان جهانی بهداشت (۲۰۱۰) استاندارد سرانه فضای سبز برای هر فرد حداقل ۹ مترمربع است. گفتنی است منطقه ۳ شهرداری تهران از سرانه فضای سبز مناسب برخوردار است. لازم به ذکر است تعیین سرانه فضای سبز تا حد زیادی بستگی به خصوصیات بیوکلیماتیک منطقه و شهر دارد، بر این مبنا باید گفت سرانه فضای سبز در یک شهر کویری یا یک شهر بزرگ مانند تهران نمی‌تواند شرایطی همانند با یک شهر ساحلی در استان مازندران داشته باشد. براساس مطالعات و بررسی‌های وزارت مسکن و شهرسازی، سرانه متعارف و قابل قبول فضاهای سبز شهری در شهرهای ایران بین ۷ تا ۱۲ مترمربع برای هر نفر است که در مقایسه با شاخص تعیین شده از سوی بخش محیط زیست سازمان ملل متحد (۲۰ تا ۲۵ مترمربع برای هر نفر)، رقم کمتری است.

جدول ۱۰- تعداد بوستان و مساحت فضای سبز درون شهری منطقه ۳ تهران تا پایان سال ۱۳۹۰

مساحت بوستان ها و فضاهای سبز عمومی (واحد: مترمربع)						
تعداد بوستان ها	پارک ها	میداین	رفیوژ	درختکاری معابر	جنگل کلری درون شهری	لچکی
۸۶	۱۲۶۰۶۸۹	۲۶۲۴۶	۱۰۵۵۶۲	۱۶۴۱۸۷۸	۱۲۹۶۷۸۵	۳۲۰۵۵۴

منبع: (سازمان فناوری و اطلاعات شهرداری تهران، ۱۳۹۰)

بر اساس آنچه گفته شد؛ بالا بودن نرخ امید به زندگی، فضای آموزشی کافی و برخورداری از سرانه فضای سبز مناسب را می‌توان به عنوان نقاط قوت منطقه ۳ مطرح نمود که این نقاط قوت می‌توانند فرصتی برای ارتقای فضاهای تعاملی و آموزش شهروندی باشند؛ زیرا طبق این مطالعه کمبود فضاهای تعاملی در منطقه ۳ تهران به ویژه بازارهای روز و محله‌ای قابل شناسایی بود

و می‌توان آن را نقطه ضعفی برای منطقه ۳ در نظر گرفت که بی‌شک کیفیت زندگی ساکنان این منطقه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. طبق این مطالعه وجود خدمات فرامنطقه‌ای تهدیدی برای تنزل کیفیت زندگی ساکنان منطقه ۳ تهران شناخته شد، بالا بودن میزان جرایم، به عنوان یکی دیگر از شاخص‌های کیفیت زندگی که در

این مقاله مدنظر بوده است، این موضوع را تأیید می‌کند (جدول ۱۱).

جدول ۱۱- شناسایی ضعف‌ها، قوت‌ها، تهدیدها و فرصت‌ها در منطقه ۳ شهر تهران

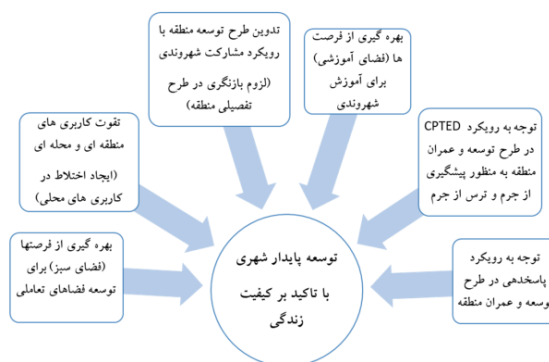
نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
- بالا بودن نرخ امید به زندگی - فضای آموزشی کافی - برخورداری از سرانه فضای سبز مناسب	- کمبود بازارهای روز و محله ای
فرصت‌ها (O)	تهدیدها (T)
- فضای آموزشی کافی - برخورداری از سرانه فضای سبز مناسب	- وجود خدمات فرا منطقه ای - بالا بودن میزان جرایم

جدول ۱۲- راهبردها

چشم انداز		تجزیه و تحلیل درونی	
		نقاط قوت (S)	نقاط ضعف (W)
فرصت‌ها (O)	تجزیه و تحلیل بیرونی	۱. بهره‌گیری از فضاهای آموزشی برای آموزش شهروندی ۲. بهره‌گیری از بالا بودن سرانه فضای سبز به منظور افزایش و ارتقاء فضاهای تعاملی	۱. توجه به رویکرد پاسخدهی در طرح توسعه و عمران منطقه ۲. تقویت کاربری‌های منطقه ای و محله ای (اختلاط کاربری‌ها در سطح محلات و منطقه)
		۱. تدوین طرح توسعه منطقه با رویکرد مشارکت شهروندی ۲. تقویت کاربری‌های منطقه ای و محله ای (اختلاط کاربری‌ها در سطح محلات و منطقه) ۳. توجه به رویکرد CPTED در طرح توسعه و عمران منطقه	۱. توجه به رویکرد پاسخدهی در طرح توسعه و عمران منطقه ۲. توجه به رویکرد پاسخدهی در طرح توسعه و عمران منطقه

تهدیدهای منطقه ۳ با تأکید بر شاخص کیفیت زندگی رویکرد شکوفایی شهری تدوین گردیده است (شکل ۱)؛ لذا برنامه‌ریزی با توجه به این مدل برای مناطق دیگر شهر تهران نمی‌تواند مثمرتر واقع گردد.

طبق تحلیل‌های انجام شده می‌توان مدل بومی- کاربردی را برای ارتقای شاخص کیفیت زندگی منطقه ۳ تهران ارائه داد. لازم به ذکر است منظور از مدل بومی- کاربردی آن است که مدل بر اساس نقاط ضعف و قوت، فرصت‌ها و

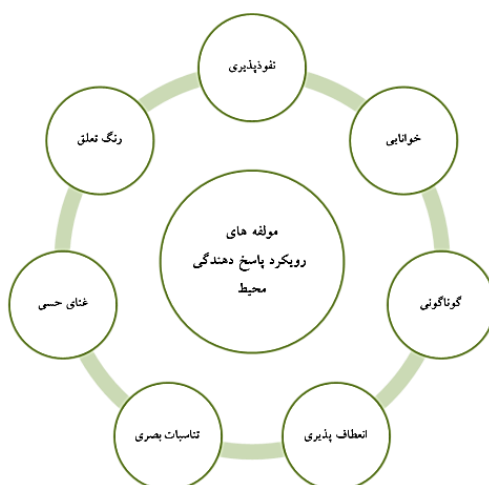

مدل ۱- مدل بومی - کاربردی منطقه ۳ تهران با توجه به نقاط ضعف و قوت و تهدیدها و فرصت‌ها و با توجه به رویکرد شکوفایی شهری / شاخص کیفیت زندگی

طبق این مطالعه وجود خدمات فرامنطقه‌ای در منطقه ۳ تهران اگرچه به پویایی منطقه کمک نموده است اما می‌توان آن را عاملی بر بالابودن میزان جرایم در منطقه مذکور در نظر گرفت. لذا در این خصوص توجه به رویکرد CPTED و اصول اساسی این رویکرد؛ شامل کنترل دسترسی‌ها، نظارت طبیعی (توانمندسازی محیط شهری از طریق در معرض دید قرار گرفتن و سهولت

نظارت)، تعمیر و نگهداری مبلمان شهری و همچنین ایجاد بستری برای فعالیت‌های اجتماعی به طور مثال توسعه بازارهای روز و محله‌ای در طرح‌های توسعه منطقه می‌تواند سبب ارتقای امنیت و کاهش جرایم گردد. همچنین توجه به رویکرد پاسخ‌دهی (شکل ۲) در طرح‌های عمرانی منطقه ۳ می‌تواند در به حداقل رساندن نقاط ضعف و دفع تهدیدها مؤثر عمل نماید.

شکل ۲- مؤلفه‌های رویکرد پاسخ‌دهندگی محیط و لزوم توجه در طرح‌های عمرانی منطقه ۳ تهران

از دیگر نکات مطرح شده در مدل بومی - کاربردی منطقه ۳ که بر اساس تحلیل‌ها ارائه گردیده است، بهره‌گیری مناسب از فضاهای سبز جهت توسعه فضاهای تعاملی می‌باشد. همانطور که گفته شد منطقه ۳ تهران از نظر برخورداری از سرانه فضای سبز مناسب در شرایط مطلوب قرار دارد؛ لذا این موضوع می‌تواند در جهت تقویت فضاهای تعاملی و توسعه بازارهای روز و محله‌ای نقش داشته باشد ضمن آنکه امنیت منطقه را به واسطه افزایش نظارت طبیعی تأمین نماید. همچنین منطقه ۳ تهران از فضای آموزشی کافی برخوردار است؛ لذا این می‌تواند فرصتی را برای برگزاری دوره‌های آموزش شهروندی در سطوح مختلف فراهم آورد. بی‌شک تحقق توسعه پایدار در گرو جامعه آگاه است و بر این اساس سیاست‌گذاران و مجریان طرح‌های شهری با جلب مشارکت شهروندان آگاه می‌توانند تعهدات خود را نسبت

به شهروندان هرچه بهتر به انجام رسانند ضمن آنکه تحقق ارتقای کیفیت سرمایه اجتماعی در جوامع شهری امروز مستلزم این امر می‌باشد.

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهاد

طبق مطالعه انجام شده منطقه ۳ تهران به سبب سهولت دسترسی به مهمترین بزرگراه‌های تهران چون رسالت، مدرس، چمران، کردستان و همچنین به دلیل وجود کاربری‌های فرامنطقه‌ای در آن، یکی از مناطق پرتردد و پرمخاطب شهر تهران شناخته می‌شود. این مسأله اگرچه سهولت دسترسی به راه‌ها و امکانات را برای ساکنین فراهم آورده است در عین حال آنها را با چالش‌های متعددی چون ترافیک و مشکلات تردد، کمبود پارکینگ، افزایش آلودگی صوتی، افزایش آلودگی

زیست‌محیطی و افزایش حضور افراد غیربومی مواجه ساخته است. به نظر می‌رسد یکی از جدی‌ترین چالش‌های پیش‌روی منطقه ۳ تهران آمار بالای جرم باشد که کاهش نظارت‌های رسمی و غیررسمی (در سطح محلی و منطقه‌ای) به سبب افزایش حضور افراد غیربومی خود می‌تواند تهدید جدی برای حس امنیت و تعلق خاطر ساکنان و نهایتاً کیفیت زندگی آنها در منطقه باشد. از این‌رو لازم است تا تدابیری به‌واسطه همکاری و تعامل مستمر شهرداری تهران و نهادهای وابسته به آن (اعم از خصوصی و دولتی)، نیروی انتظامی و سرای محلات اندیشه گردد. در این رابطه نمی‌توان نقش اعتماد و سرمایه اجتماعی را نادید گرفت که خوشبختانه با پتانسیل‌های موجود در منطقه (فضای سبز کافی و پارک‌های عمومی متعدد) این امر قابلیت برنامه‌ریزی کاربردی را دارد. طبق مطالعه انجام شده، منطقه ۳ تهران جزء معدود مناطق ۲۲ گانه تهران است که از سرانه فضای سبز ۱۴/۸ درصد برخوردار است؛ از این رو، این امر نقطه قوتی است برای جذب مشارکت ساکنان منطقه و توسعه بازارهای روز و محلی که در این منطقه توسعه قابل توجهی نداشته‌اند. این در حالی است که توسعه بازارهای روز و محلی ضمن کاهش ترافیک به افزایش تعاملات واحدهای همسایگی، محلی و منطقه‌ای کمک خواهد نمود که نهایتاً به بهبود امنیت منطقه نیز منجر خواهد شد. منطقه ۳ تهران به سبب سهولت دسترسی دانش‌آموزان به فضاهای آموزشی و غلبه کاربری‌های مسکونی و شبکه‌راه‌ها بر سایر کاربری‌ها این فرصت را دارد که به منطقه‌ای امن و سرزنده برای ساکنان تبدیل گردد و این امر به‌واسطه توسعه خدمات منطقه‌ای و نه فرامنطقه‌ای قابلیت تحقق خواهد یافت. از این رو لازم است در طرح‌های تفصیلی مناطق بیش از هر چیز خواسته‌ها و نیازهای ساکنان مورد توجه قرار گرفته چرا که در این صورت است که توسعه شهری پایدار محقق خواهد گردید. پیرو این تحقیق فرصت‌ها، تهدیدها، نقاط ضعف و قوت منطقه ۳ تهران شناسایی و عملکرد شهرداری

منطقه ۳ با در نظر داشتن زیرمؤلفه‌هایی که به‌طور مستقیم و یا غیرمستقیم کیفیت زندگی ساکنان منطقه را تحت تأثیر قرار می‌دهند، مورد ارزیابی قرار گرفت. بر همین اساس مدلی پیشنهاد گردیده است که راهکارهایی را برای ارتقای کیفیت زندگی ساکنان منطقه با در نظر داشتن موارد مذکور ارائه می‌دهد. لازم به ذکر است مدل پیشنهادی ضمن آنکه این قابلیت را دارد که به بهبود کیفیت زندگی ساکنان منطقه ۳ تهران کمک نماید (در صورت تحقق) سایر شاخص‌های رویکرد نوین شکوفایی شهری را نیز پاسخگو خواهد بود. مدلی که برای منطقه ۳ تهران ارائه شده است در درجه اول تأکید بر بازنگری در طرح تفصیلی منطقه با هدف ارتقای فضاهای تعاملی (بهره‌گیری مناسب از فضاهای سبز برای تقویت سرمایه اجتماعی)، ارتقای دانش شهروندی (این امر امروز در شرایط اپیدمی کرونا بیش از هر زمان احساس گردید)، توجه به رویکردهای نوین در طرح‌های تفصیلی و تعریف ضمانت‌های اجرایی برای آنها از جمله رویکرد نوین شکوفایی شهری، رویکرد CPTED (پیشگیری از جرم با استفاده از طراحی محیطی)، و رویکرد پاسخ‌دهی.

۷- منابع

- اکبری، محمود. (۱۳۹۷). *درآمدی بر کیفیت زندگی در برنامه‌ریزی شهری*. یاسوج: دانشگاه یاسوج.
- آرام، فرشید؛ قرائی، فریبا؛ حبیبی، میترا. (۱۳۹۷). بررسی نقش بازارهای دوره‌ای در حضورپذیری ساکنین محله‌های شهری و افزایش تعاملات اجتماعی. مورد مطالعاتی: شهر همدان. *آرمان شهر*، شماره ۲۳، ۱۴۵-۱۳۵.
- آرایش، منصور؛ شیخی، محمدتقی. (۱۳۹۹). بررسی رابطه آموزش شهروندی و توسعه پایدار شهری (مطالعه موردی: شهر اردبیل). *فصلنامه مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، شماره ۳۴، ۹۰-۶۲.
- بندرآباد، علیرضا؛ خلیجی، محمدعلی. (۱۳۹۷). سنجش عدالت اجتماعی با رویکرد توسعه پایدار نمونه موردی مناطق شهری تبریز. *فصلنامه شهر پایدار*، (۱)، ۸۹-۷۷.

- پرنده، رویا؛ احمدی، غلامعلی. (۱۳۹۶). نقش آموزش و پرورش در توسعه اقتصادی و اجتماعی. پنجمین کنفرانس بین‌المللی رویکردهای پژوهشی در علوم انسانی و پورافکاری، نصرالله؛ کلانتری، صمد؛ نقدی، اسدالله. (۱۳۸۱). توسعه شهرنشینی و پیامدهای آن (با تکیه بر مورد ایران). فصلنامه جمعیت، شماره ۳۹ و ۴۰، ۳۴-۱.
- تقوایی، مسعود؛ صفرآبادی، اعظم. (۱۳۹۲). توسعه پایدار شهری و برخی عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: شهر کرمانشاه). *مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، شماره ۶، ۲۲-۱.
- جاجرمی، کاظم؛ محمدی‌آزاده، سجاد. (۱۳۹۰). شهر توسعه پایدار - توسعه ناپایدار. تهران: شرکت بین‌المللی پژوهش و نشر یادآوران.
- حاتمی‌نژاد، حسین؛ منصوری، بابر؛ فعلی، محمد. (۱۳۹۲). تبیین نقش فضاهای شهری در پیشگیری از وقوع جرم و ایجاد امنیت. نشریه سپهر، شماره ۸۷، ۷۶-۶۸.
- خلخال، حمیدرضا؛ حاجی‌زاده، ابراهیم؛ غلام‌نیا، رضا؛ فریدونی، جاوید؛ نورایی، سید مهدی، زمانی، قاسم. (۱۳۸۳). بررسی اکولوژیک عوامل مؤثر بر میزان مرگ‌ومیر کودکان زیر یک سال در ایران. *مجله پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ارومیه*، شماره ۴، ۲۴۴-۲۳۸.
- داوری‌نژاد مقدم، مسعود؛ مبهوت، محمدرضا. (۱۳۸۹). توسعه پایدار و نقش و جایگاه آن در ارتقای کیفیت زندگی شهری. *همایش ملی مهندسی عمران و توسعه پایدار*.
- رحیمی، محمد؛ پازند، فاطمه. (۱۳۹۶). تحلیل و ارزیابی کیفیت زندگی شهری با رویکرد شهر سالم (مطالعه موردی: شهر کرمان). *فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای*، ۷(۲۵)، ۶۹-۸۲.
- رهنمایی، محمدتقی؛ منوچهری میان‌دوآب، ایوب؛ فرجی ملایی، امین. (۱۳۹۰). تحلیل کیفیت زندگی در بافت فرسوده شهر میان‌دوآب. *نشریه مدیریت شهری*، ۹(۲۸)، ۲۴۰-۲۲۳.
- سازمان فناوری و اطلاعات شهرداری تهران. (۱۳۹۰). *آمارنامه شهر تهران*. تهران: شهرداری تهران.
- سازمان فناوری و اطلاعات شهرداری تهران. (۱۳۹۲). *آمارنامه شهر تهران*. تهران: شهرداری تهران.
- سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان تهران. (۱۳۹۰). *سالنامه آماری سال ۱۳۹۰ استان تهران*. تهران: سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان تهران.
- سیاف‌زاده، علیرضا؛ فیضی، بهرام؛ زندگی، زهره. (۱۳۹۲). بررسی عدالت اجتماعی و توزیع خدمات و امکانات شهری (نمونه موردی منطقه ۱ و ۱۷ تهران). *اولین کنفرانس خدمات شهری و محیط‌زیست*.
- شماعی، علی؛ قنبری، علی‌اصغر؛ عین‌شاهی میرزا، محمد. (۱۳۹۲). تحلیل فضایی جرایم شهری در مناطق ۲۲ گانه کلان شهر تهران. *پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی*، شماره ۶، ۱۳۰-۱۱۷.
- طاهری بازخانه، صالح؛ کریم‌زاده، مصطفی؛ تحصیلی، حسن. (۱۳۹۴). بررسی عوامل اقتصادی- اجتماعی مؤثر بر امید به زندگی در ایران. *مجله اقتصادی*، شماره ۱ و ۲، ۹۴-۷۷.
- عناستانی، علی‌اکبر. (۱۳۹۲). تأثیر عملکرد مدیریت شهری بر ارتقا کیفیت زندگی شهروندان (مطالعه موردی: شهر جدید گلپهار). *پنجمین کنفرانس ملی برنامه‌ریزی و مدیریت شهری*، مشهد، ایران.
- فتحی، الهام. (۱۳۹۴). روند شهرنشینی در ایران. *دوماهنامه تحلیلی- پژوهشی آمار*، ۳(۲)، ۱۵-۸.
- فکوهی، ناصر. (۱۳۸۵). *انسان‌شناسی شهری*. تهران: نشر نی.
- قالیباف، محمدباقر؛ روستایی، مجتبی؛ رمضان‌زاده لسبویی، مهدی؛ طاهری، محمدرضا. (۱۳۹۰). ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: محله یافت‌آباد). *نشریه جغرافیا*، ۹(۳۱)، ۵۳-۳۳.
- گنجی‌پور، محمود؛ اشناویی، امیر؛ شاطریان، محسن. (۱۳۹۴). *طبیعت و شهر در تعالیم و فرهنگ اسلامی*. کاشان: انتشارات مرسل.
- لطیفی، غلامرضا؛ رسولی، افشین؛ قادری بگه‌جان، کاوه؛ جاویدان، لاله. (۱۳۹۵). رتبه‌بندی عوامل تأثیرگذار در جرم‌خیزی شهری با رویکرد توسعه پایدار. *فصلنامه انتظام اجتماعی*، ۸(۱)، ۱۴۰-۱۱۵.
- محتشمی، نگار؛ مهدوی‌نژاد، محمدجواد؛ بمانیان، محمدرضا. (۱۳۹۵). عوامل رشد و موانع بازدارنده شکوفایی شهری. *دومین کنفرانس بین‌المللی یافته‌های نوین پژوهشی در مهندسی عمران، معماری و مدیریت شهری*.

- aesthetic and functional value. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 222, 872-880.
- Fukuyama, F. (2000). Social Capital and Civil Society. International Monetary Fund.
- Garau, C. & Pavan, V.M. (2018). Evaluating Urban Quality: Indicators and Assessment Tools for Smart Sustainable Cities. *Sustainability*, 10(3), 575.
- Hoogerbrugge, M. M., & Burger, M. J. (2018). Neighborhood-based social capital and life satisfaction: the case of Rotterdam, the Netherlands. *Urban Geography*, 39(10), 1484-1509.
- Jones, B. A. (2021). Planting urban trees to improve quality of life? The life satisfaction impacts of urban afforestation. *Forest Policy and Economics*, 125, 102408.
- Kuo, F. et al. (1998). Fertile Ground for Community: Inner-City Neighborhood Common Spaces. *American Journal of Community Psychology*, No. 6, 823-851.
- Larson et al. (2016). Public Parks and Wellbeing in Urban Areas of the United States. Retrieved from: <https://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0153211>.
- Lu Li, C. (2020). Quality of life: The perspective of urban park recreation in three Asian cities. *Journal of Outdoor Recreation and Tourism*, Vol. 29.
- Lynch. K. (1981). *A Theory of Good City Form*. MIT Press.
- Noll, H. (2002). Towards a European System of Social Indicator: Theoretical Framework and System Architecture, In: Hagerty, M. Vogel, Jand Moller, V. (Eds) *Assessing Quality of Life and Living Condition to Guide National Policy*, Kluwer Academic Publishers, United States.
- Piroozfar, P., Farr, E. R., Aboagye-Nimo, E., & Osei-Berchie, J. (2019). Crime prevention in urban spaces through environmental design: A critical UK perspective. *Cities*, 95, 102411.
- Profect, M & Gorden, P. (1992). *Planning for Urban Quality*. London: Routledge.
- Shankar, R & Shah, A., (2003). Bridging the economic divide within countries: A scorecard on the performance of regional policies in reducing regional income disparities, *World development*, Vol. 31, No. 8, 1441-1421.
- مرتن، رابرت. (۱۳۷۶). مشکلات اجتماعی و نظریه جامعه‌شناختی. مترجم نوین تولایی، تهران: انتشارات امیرکبیر.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۶). *گزیده نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن ۱۳۹۵*. تهران: مرکز آمار ایران.
- مرکز آمار ایران. (۱۳۹۷). شاخص امید زندگی در بدو تولد ۱۳۹۰-۹۵. تهران: مرکز آمار ایران.
- مصلحی، مریم. (۱۳۹۳). بررسی اثرات فضای سبز بر جوامع انسانی: فعالیت فیزیکی، سلامت جسمی و روانی و کاهش تصادفات. *فصلنامه انسان و محیط‌زیست*. شماره ۳۰، ۲۶-۱۳.
- مهندسین مشاوران. (۱۳۸۴). *طرح تفصیلی منطقه ۳ تهران*. تهران: شهرداری تهران.
- نوابخش، مهرداد. (۱۳۹۱). کیفیت زندگی شهری و برخی عوامل اجتماعی مؤثر بر آن در شهر کرمانشاه. *مطالعات شهری*، شماره ۳، ۸۲-۶۵.
- نوابخش، مهرداد؛ فاتقی، سحر. (۱۳۹۳). درآمدی بر سرمایه اجتماعی با رویکرد جامعه‌شناسی شهری. تهران: فرهنگ و تمدن.
- نیازی، محسن. (۱۳۹۰). روش‌های تحقیق تلفیقی جنبش سوم روش‌شناختی در علوم اجتماعی. *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، شماره ۲، ۱۸۱-۱۵۸.
- یاسوری، مجید؛ حاتمی‌نژاد، حسین؛ اسدزاده، هانیه. (۱۳۹۴). بررسی علل و چگونگی تمرکزگرایی تهران در سه دهه گذشته. *نشریه پژوهش‌های جغرافیای انسانی*، ۴۷(۲)، ۳۳۶-۳۱۵.
- Bonaiuto, M. et al. (2015). Perceived Residential Environment Quality Indicators (PREQIs) Relevance for UN-HABITAT City Prosperity Index (CPI). *Habitat International*, No. 45, 53-63.
- Chiesura, A. (2004). The Role of Urban Parks for the Sustainable City. *Landscape and Urban Planning*. No.1, 129-138.
- Daymon, C. & Holloway, I. (2005). *Qualitative Research Methods in Public Relations and Marketing Communications*. London: Routledge.
- De Veris, S. et al. (2003). Natural Environments - Healthy Environments? An Exploratory Analysis of the Relationship between Greenspace and Health. *Environment and Planning*, No. 10. 1717-1731.
- Jasmi, M. F., & Mohamad, N. H. N. (2016). Roles of Public art in Malaysian urban landscape towards improving quality of life: between

UN-Habitat. (2012). *State of the World's Cities Report 2012/2013: Prosperity of Cities*, United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT), Nairobi.

World Health Organization (2002). *Summary Measures of Population Health: Concepts, Ethics, Measurement, and Applications*. Geneva: World Health Organization.

Tellis, W. (1997). Application of a Case Study Methodology. *The Qualitative Report*, Vol. 3, No. 3.

Ulengin, B. Ulengin, F. Guvenc, U. (2001). A multidimensional approach to urban quality of life: The case of Istanbul. *European Journal of Operational Research*, 130, 361-374.